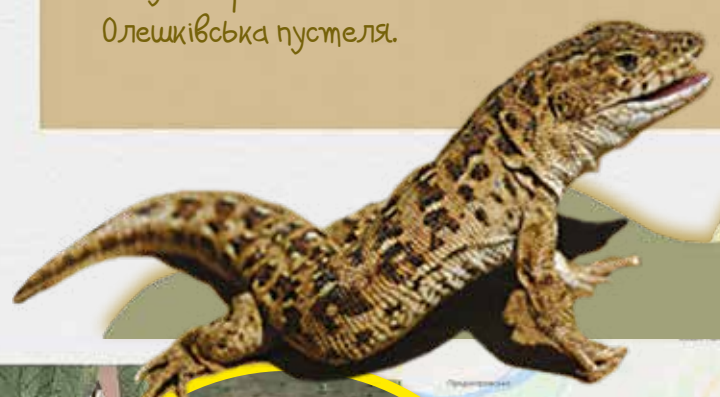


ГАННА КНЯЗЕВА

ФЕНОМЕН ОЛЕШКІВСЬКИХ ПІСКІВ



У нашій уяві пустеля – це безводна, непридатна для життя місцевість. Можна проїхати нею десятки й сотні кілометрів і не побачити жодної живої істоти: ні комахи, ні звіра, ні птаха. Але хто був там, не забуде дивовижно блакитне небо, яке у поєднанні з жовтими пісками створює неповторний пейзаж. Щоб побачити пустелю на власні очі, не треба їхати ні в африканську Сахару, ні в азійську Гобі, ні в американську Сонору... За нашим Дніпром, в Олешківському районі, за 30 км на схід від Херсона та за 30 км від узбережжя Чорного моря розташований другий за розмірами піщаний масив у Європі загальною площею 200 тис. га – Олешківські піски. Піщаний степ, долата й озера, негуста рослинність і спека – такою вас зустріне Олешківська пустеля.





Науковці висувають таку гіпотезу виникнення пустелі. Долиною стародавнього Дніпра за льодовикової епохи рухався велетенський масив континентального льоду. Він періодично приходив з півночі руслом Дніпра і приносив із собою сотні кілометрів ґрунтової маси, що залишилася після танення льодовика. Цей ґрунт формував природні дамби, що відмежовували прильодовикові озера від нижньої ділянки русла ріки. Льодовик танув, рівень води в озерах поступово підіймався, з часом вода прорвала дамбу, і могутній потік ринувся Дніпром до Чорного моря, змиваючи все на своєму шляху. На території сучасної Нової Каховки швидкість потоку зменшувалася, і трильйони тонн піску, змитого з берегів Дніпра, осідали на дно, утворивши масивні піщані арени.

Піски завжди існували в долинах Дніпра, однак їхньому поширенню посприяла і людська діяльність. У XVIII–XIX століттях тут займалися тваринництвом, зокрема вівчарством. Худоба виїдала рослинний покрив, а піски наступали. Розширення піщаного масиву підсилювала вітрова ерозія. Стримати піски могли лише лісові насадження, тому наприкінці XVIII століття створили Олешківське лісництво, аби підтримати лісорозведення.

Однак у другій половині XIX століття селян наділили землею, і ліси сильно постраждали, а площа пісків зросла. Щоби зупинити цей процес, почали активно насаджувати соснові лісові масиви, сади та виноградники. Тому Олешківські піски правильно називати напівпустелею. Її умовно поділяють на 7 арен, кожна з яких відрізняється своїми природними та кліматичними особливостями. Вона складається з численних барханів заввишки близько 5 м (окремі сягають 20 м), що переміщуються завдяки дії вітру. Влітку температура піску сягає 70 °С, тут рідко падають дощі, а іноді трапляються навіть піщані бурі. Глибоко під пісками розташований прісноводний пласт, але його використання жорстко обмежують, адже він необхідний для стримування розширення пустелі.





ПОХОДЖЕННЯ НАЗВИ „ОЛЕШКІВСЬКІ ПІСКИ”

Назва пустелі походить від слова „Олешшя” – регіону Київської Русі, що був розташований у пониззі Дніпра. Він постійно перебував під владою Києва, й на те було дві причини. Насамперед, місто Олешки було важливим морським портом, який знаходився на славнозвісному торговому шляху „з варяг у греки”. Крім цього, олешківські рибалки регулярно постачали великі партії риби київським князям.

ЛЕГЕНДА ПРО ІВАНА СІРКА

За легендою, в Олешківських пісках козаки-характерники проходили обряд ініціації – виживання впродовж місяця без їжі та води. Розповідають, що сам отаман Сірко проходив таке випробування. Легендарний Іван Сірко ще юнаком став характерником в Олеші. Знавці давнього переказу згадують: „Отримав юнак від старих вчителів останнє і найскладніше завдання – знайти секрет безсмертя і місяць прожити в пустелі без харчів та води. Кілька днів Сірко йшов Олешками, та сонце перемагало. На шостий день закінчилася вода, іти далі юнак не міг. Та раптом у мареві з’явилася вродлива дівчина, уклала до рук якусь рослину і зникла. На світанку Сірко прийшов до тям, а в руці тримав якісь стебла та корінці. Так сила раптом повернулася до нього”.

Можливо, Сірко з’їв корінець любки дволистої. Людині, щоб вижити у царстві пекельного піску, достатньо з’їсти бодай один її корінець. Навіть сьогодні можна знайти у пустелі цю рослину.



Ось така легенда. Забувають оповідачі лиш про одне – у часи Сірка на місці Олешківських пісків ще не було пустелі, а любка дволиста – лісова красуня, яка росте на лісових галявинах та полянах і на вологих луках.

„ХАРАКТЕРНИЦЬКА” ІЖА (ЛЕГЕНДА ПРО ЛЮБКУ ДВОЛИСТУ)

За переказами, козаки носили амулети, які оберігали їх від голодної смерті: нанизані на нитку тверді, потемнілі від часу бульбочки. Вони тамували голод, гасили спрагу, додавали сил... Запорожці оберігали таємницю своїх амулетів, навіть на допитах не зізнавалися, що то за кульки носять на шиї. Та все ж татари якось вивідали таємницю, дізналися, що ці тверді кульки не що інше, як висушені бульбочки любки дволистої. І почали й собі такі амулети носити. Але ж у степах любка не росте, тому шукали її у лісах України. Відтоді орда грабувала не лише населення, а й ліси, вивозячи з собою бульбочки чудодійної рослини.



ЛЮБКА ДВОЛИСТА ВТАМОВУЄ СПРАГУ

Перші відомості про використання любки дволистої сягають часів Персії та Османської імперії. Тоді в їжу вживали її бульби, називали їх „салеп“: із сирих варили драглистий напій, заправляючи його медом, а сушені подрібнювали і брали з собою у походи. Цю звичку згодом запозичили кримські татари. У бульбах любки, порівняно невеликих за розміром, накопичується слиз (до 50 %), крохмаль (до 30 %), декстрин (до 10 %), деякі тонізуючі речовини. Вони мають витончений, приємний аромат та високу калорійність – 40 г сушеної сировини на молоці або воді задовольняють добову потребу людини у поживних речовинах.

ФЛОРА ТА ФАУНА УКРАЇНСЬКОЇ НАПІВПУСТЕЛІ

Флора української напівпустелі має велику естетичну, біологічну та природоохоронну цінність і є доволі різноманітною. Залежно від рельєфу, рівнів зволоження та засолення тут поширена рослинність заростаючих пісків та псамофітно-степова, справжньо-степова, лісова, лучна, солончакова, болотна і водна рослинність. Особливістю флори є значна кількість ендемічних видів рослин. На території Нижньодніпровських пісків налічують 108 ендемічних (включаючи субендеміки) видів, що складає 13,2 % усього видового складу. Зокрема, поширені такі ендеміки як: **волошка короткоголова**, **юринія довголиста**, **чебрець дніпровський** та субендеміки: **бурачок савранський**, **житняк пухнастоквітковий**, **кермечник злаколистий**. В Олешківських пісках розташований найбільший

у Нижньому Придніпров'ї масив березових гайків. Тут росте унікальний вид – **береза дніпровська**, яка занесена до Червоної книги України. Це особливий вид беріз, пристосований саме до умов Олешшя, тож росте він тільки на цій території.

Тваринний світ Олешківських пісків багатий різними видами комах, павуків та багатоніжок, а також земноводних і плазунів. За останніми даними фахівців, фауна української напівпустелі налічує 4 види кільчастих черв'яків, по 2 види молюсків, багатоніжок, ракоподібних та павукоподібних і аж 389 видів комах! Живуть тут і 6 видів земноводних, серед яких землянка звичайна, райка звичайна та 7 видів плазунів, зокрема, гадюка степова, полоз жовточервий, вуж звичайний. Повсюди трапляються нори кандибки звичайного та купки сліпака піщаного. Ці тварини є ендемічними видами, тож вони ідеально пристосовані до життя в Олешківських пісках.

Ганна Князева,
учитель географії
Мар'янівського НВК Карлівського
району Полтавської області,
лауреат V Всеукраїнського
інтернет-конкурсу
„УЧИТЕЛЬ РОКУ-2020“ за версією
науково-популярного природничого
журналу „КОЛОСОК“ у номінації
„ГЕОГРАФІЯ“

